

A spanyol Államtanács a mohácsi csatavesztésről

A spanyol Államtanács

A kora újkori spanyol Habsburg államirányítást úgynevezett poliszinodiális rendszer jellemezte. Ennek értelmében a tanácsok – feladatuk, hatáskörük alapján – három csoportba oszthatók: *szupraterritoriális tanácsok* (Államtanács, Hadügyi Tanács, Inkvizíció Tanácsa, Pénzügyi Tanács); *territoriális tanácsok* (Kasztíliai Tanács, Aragóniai Tanács, Indiák Tanácsa, Itáliai Tanács, Portugáliai Tanács [1580–1640], Flandriai Tanács) és *kasztíliai tanácsok* (Navarrai Tanács, Lovagrendek Tanácsa, Pénzügyi Tanács [az 1523-as megalapítást követő kezdeti időszakban], Lovagrendek Tanácsa, Keresztes háború Tanácsa, Kasztíliai Királyi Kamara Tanácsa).¹

Az Államtanács (*Consejo de Estado*) a kora újkori Habsburg kormányzati reformok egyik legjellegzetesebb intézménye. Gyakorlatilag a középkori királyi tanácsok (Kasztíliai Királyi Tanács – *Consejo Real de Castilla*, Aragóniai Királyi Tanács – *Consejo Real de Aragón* stb.) és az új dinasztia között helyezkedett el. Míg a középkori királyi tanácsok a heterogén Habsburg Birodalomban – szükségszerűen – territoriális tanácsokká degradálódtak, addig az Államtanács az összes korona felett állt, szupraterritoriális volt. Tagjai a mindenkori uralkodó legszűkebb környezetéhez tartozó és az uralkodó bizalmát bíró személyek lehettek. A tanács működési elvét csak általánosságokban szabályozták, elsősorban az uralkodói akarat és kezdeményezés határozta meg a szervezeti struktúrákat. Ad hoc módon, az uralkodó rendeletére ülésezett. Tárgyalt bármilyen kérdésről, ami a birodalom irányításában szükségesnek és fontosnak találtatott. Értelemszerűen elsősorban a nagypolitikában, azaz államirányítási, diplomáciai, hadügyi, dinasztikus, magas szintű közigazgatási (pl. alkirályok, kormányzók kinevezése) kérdésekben konzultált. Az Államtanács funkciója kizárólagosan a mindenkori uralkodó támogatása volt, tanácsadó szervként működött; döntési, bírói, közigazgatási jogkörrel ugyanakkor nem rendelkezett. Az uralkodó és az Államtanács között a kapcsolatot a nagyhatalmú magántitkár tartotta (Mercurino di Gattinara főkancellár 1530-ban bekövetkezett halálát követően a főkancellári poszt megszűnt. Az uralkodó melletti bizalmi pozíciót innentől kezdve a magántitkárok töltötték be, mint pl. Francisco de los Cobos V. Károly, vagy Antonio Pérez II. Fülöp idején). Bár a XVI. századi magántitkárok történelmi szerepe és súlya hasonló módon kiemelkedő, mint a XVII. századi kegyenceké (Lerma hercege vagy Olivarez), de kezükben sohasem összpontosult akkora hatalom és királyi kegy, mint a későbbi kegyencek esetében.

Az Államtanács történelmi előzményének az 1517-ben egyes dokumentumokban *Consejo Secretónak* nevezett intézmény tekinthető. 1520-ban nevezték először *Consejo de Justicia y de Estado*-nak, viszont funkciója és szervezete ekkor még keveredett a Kasztíliai Tanácséval. Az 1526 nyarán született instrukcióban szétválasz-

¹ A kora újkori spanyol államszervezetről ld. ESCUDERO, 1976. I. passim; BARRIOS, 1984. passim.

tották az Államtanácsot és a Kasztíliai Tanácsot, és létszámát nyolcról tizenháromra növelték. 1526-ban a tagok között az európai történelemben is kiemelkedő személyiségek az alábbiak voltak: Mercurino di Gattinara főkancellár; gr. Nassaui Henrik főkamrás; Diego Hurtado de Mendoza, Cañete márkija; Fadrique de Toledo, Alba hercege; Pedro de Zuñiga, Béjar hercege; Alonso de Fonseca, Toledo érseke; García de Loaysa, Osma püspöke és császári gyónatató. A tanács öt kasztíliai arisztokratával egészült ki, így a spanyolok túlsúlyba kerültek benne (három burgund, két itáliai és nyolc kasztíliai).

Az Államtanács, illetve általában a spanyol tanácsok üléseit, a tanácsai véleményeket, döntéseket dokumentálták. Ezek a források *consulta* néven ismertek. Az első, írásos formában fennmaradt és dokumentálható államtanácsi *consulta* az ebben a tanulmányban szereplő 1526. novemberi tanácskozás volt. Az uralkodó a mohácsi csatavesztés után kialakult helyzetre adandó válasz miatt kérte ki a tanács tagok véleményét. Így e forrás nem csak a magyar történelem eddig ismeretlen, de mégis jelentős dokumentuma, hanem a spanyol közigazgatás-történet fontos eleme.

A hír útja

A mohácsi csatavesztés gyökeresen alakította át a közép-európai hatalmi viszonyokat. II. Lajos halála a Habsburgok számára váratlan fordulatot jelentett. A Mohács utáni történések részletesen feldolgozottak. Viszont kevésbé ismert, hogy V. Károly német–római császár (1519–1556), spanyol királyként I. Károly (1516–1556), milyen lépéseket tett öccse, I. Ferdinánd új birodalmának védelmében. E rövid forrásközlés része egy hosszú tanulmánynak, amelyben V. Károly törökellenes politikájával és Magyarország azon belüli szerepével foglalkozom.

I. Ferdinánd 1526. szeptember 9-én kapta meg a hivatalos értesítést a mohácsi csatavesztésről és sógora sorsáról.² Ezt követően, szeptember 18-án tájékoztatta nagynénjét, Margit főhercegasszonyt, és 22-én V. Károly császárt.³ A császár ez idő tájt az andalúziai Granadában és környékén tartózkodott, ahol a tavasz folyamán Izabella portugál hercegnővel megkötött házasságának első hónapjait élte.⁴

A szeptember 22-én kelt levél útja rekonstruálható. A hírvívő Richard Convon⁵ Linzből egy és háromnegyed hónap alatt, november 15-én érkezett Granadába.⁶ Ez az időtartam a távolság és a korabeli közlekedési viszonyok ismeretében

² ACSÁDY, 1897. 18.; TÖRÖK, 1930. 4.; BARTA, 1977. 1–30.

³ Ferdinánd Margit főhercegasszonyhoz. Linz, 1526. szeptember 18. In: HATVANI, 1858. I. 41–43.; Ferdinánd V. Károly császárhoz. Linz, 1526. szeptember 22. GÉVAY, 1838. I. 13–21.

⁴ Az esküvő 1526. március 10-én zajlott Sevilleban. CADENAS Y VICENT, 1992. 175–178.; HABSBURG, 1994. 226. oldalán tévesen Madrid szerepel tartózkodási helyként.

⁵ Ld. Károly Ferdinándhoz. Granada, 1526. november 25. In: BAUER, 1912. 496.

⁶ Martín de Salinas császár melletti követ jelentése urához Ferdinándhoz. Granada, 1526. november 30. „a XV^{ta} deste dicho mes arriba Rixarte [Richard Convon] y truxo la perdicion del Rey y Reino de Hungría, lo cual Su Majestad y todo su reino han sentido y sienten tanto que no se puede escribir y se provee en todo conforme a como Vuestra Alteza lo demanda con toda brevedad, inviando por Italia y Flandes duplicatos de todo despacho y en el derecho de Hungría se han mirado las capitulaciones y por ellas parece venir a V. A. sin ello en participar Madama [Mária özvegy királyné]; y a la cabsa hubo mucha mutacion en las escripturas de Hungría no embargante se envian tambien las que della ordenaron. En lo de Bohemia va conforme porque el

átlagos időnek tekinthető.⁷ November 15. és 25. között – valószínűsíthető, hogy 23-án, 24-én, esetleg 25-én⁸ – az uralkodó összehívta az Államtanácsot, hogy elemezzék a nemzetközi viszonyokat is befolyásoló csatavesztés utáni helyzetet.

Az 1526. novemberi *consulta* döntései és az ahhoz kapcsolódó események

A döntéseket két csoportba oszthatjuk. Egyik a kora újkori ideológiát és mentalitást tükrözte: Károly szólítsa fel a többi keresztény uralkodót és a pápát, hogy szervezzenek keresztes hadjáratot Magyarországra. Rendelje el, hogy a kasztíliai korona területén tartsanak körmeneteket, könyörgéseket II. Lajos lelki üdvéért és a magyarországi keresztények megmeneküléséért. Ezenkívül gyűjtsenek adományokat. Ezen döntéseknek hazánk szempontjából – az érdekességen és a mentalitástörténeten túl – nincsen különösebb jelentősége.

Annál inkább hangsúlyosak a két régió közötti XVI. századi geostratégiai kapcsolatokra és dinasztikus érdekekre utaló feljegyzések: küldjön Ófelsége 100 000 dukátot Ferdinánd gyors megsegítésére, hívja össze Kasztília általános rendi gyűlését, a *cortest*, hogy keresztes hadjáratot szervezzon a törökök ellen. Végül pedig erősítse meg a Granadai Királyság partjait az észak-afrikai kalózzokkal és a mórakkal szemben, nehogy azok, felbuzdulva hittestvéreik távoli döntő győzelme miatt, váratlan támadást intézzenek a spanyolok ellen. Ezek a döntések pontosan és világosan tükrözik azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek a két régió között léteztek. Az iszlám elleni küzdelmek két „határvidéke” között egy rendkívül finom háló húzódott. A *hostis naturalis* (természetes ellenség) győzelme a kereszténység keleti peremén fenyegetést jelentett a távoli földközi-tengeri határvidéken, és fordítva. Tehát a korabeli dinasztikus politika és a katonai gondolkodás az infrastrukturális nehézségek ellenére nem tekinthette a két törökellenes frontot egymástól független, és korrelációk nélküli „nemzeti” frontoknak, ahogy a mai európai történetírások teszik.

A novemberi tanácskozást követően a császár a *consulta* javaslataival teljesen összhangban több lépést is tett: kinevezte Christoph von Stadion, Augsburg püspöke és Friedrich von Fürstemberg személyében a magyar rendekhez, valamint

derecho es parte de Madama. La investidura se envia... A la carta que S. M. escribe me remito con certificar á V. A. que queda en S. M. más cuidado de remedio que se puede escribir; y a la cabsa parte de esta cibdad para juntar Cortes de todos Estados para dar orden en el socorro de V. A. Las cartas se dieron á los del Consejo Secreto y se les dixo y dice cada dia el trabajo en que V. A. está. De todos conosco tienen voluntad á ayudar y encaminar lo que toca á su servicio.” In: RODRIGUEZ VILLA, 1903. 336–337.

⁷ MONTÁNEZ, 1953. 85–86., BRAUDEL, 1996. II. 395–427.; GIRÓ-SZÁSZ, 1999. 243–254.

⁸ A tanácskozás időpontját Ferdinánd császár melletti állandó követének, Martin de Salinasnak levelezése alapján állapíthatjuk meg: Salinas november 30-án kelt leveléből tudjuk, hogy a hír november 15-én érkezett Granadába. A követ november 25-én kelt levele csak az Államtanács ülésének legfőbb pontjait közli és későbbi, november 30-i levélben számol be részletesebben a körülményekről. A tanácsi döntéseket követően a császári adminisztráció első levelei a magyar ügyekben november 26-ra datálódnak. Tehát a tanácskozás november 15. és 25. között zajlott le. A november 25-én kelt Salinas levél lényegre törően utalt az információ jelentőségére és sürgőségére. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy a tanácskozás 23-án, vagy 24-én, esetleg aznap, 25-én eshetett meg.

Ulrich von Helfenstein és Georg von Truchsess, Waltburg bárója személyében a cseh rendekhez küldött képviselőit.⁹

Gondoskodott az „infáns” anyagi támogatásáról is: 1527 januárjában elküldte Ferdinándhoz Antonio de Mendozát¹⁰ egy 100 000 dukátos váltólevéllel.¹¹ Ferdinánd 1526. december 31-én, Bécsben kelt leveléből az is kiderül, hogy az összeget két 50 000 dukátos részletben jutatták el.¹² 1527. március 13-án a magyar király tudósította fivérét, Károlyt, hogy megérkezett Mendoza a 100 000 dukátos váltóval.¹³ 1527 márciusában a Szapolyai János által összehívott budai országgyűlésen a spanyol küldött is részt vett, mint Károly teljhatalmú megbízottja, és bemutatta a Habsburgok ellenfeleinek a császár megbízólevelét, amelyben a császár hűséget és engedelmséget követelt a magyar rendektől Ferdinánd iránt.¹⁴

Az Államtanács döntésével megegyezően a császári kancelláriából tömegével küldtek leveleket az udvarban tartózkodó nemeseknek, papoknak, főembereknek, illetve a Kasztíliai Királyság egyéb magas rangú világi és egyházi tagjainak és a városok képviselőinek. A fennmaradt levelek sokasága alapján bátran állíthatjuk, hogy a jelentős európai uralkodókat és a kasztíliai politikai elithez tartozó összes fontos személyt, vagy csoportot tájékoztatta a császári udvar.¹⁵

A pápa, VII. Kelemen,¹⁶ I. Ferenc francia király,¹⁷ III. János portugál uralkodó,¹⁸ I. Frigyes dán uralkodó,¹⁹ Zsigmond lengyel király,²⁰ a Német-római Biroda-

⁹ Instrukciók Augsburg püspöke és Friedrich von Fürstemberg számára. Granada, 1526. november 26. AGS, PATRONATO REAL, leg. 57. fol. 170. U.az Helfenstein és Waltburg bárója számára. fol. 169. Ld. még HATVANI, 1858. I. 47–49.; JÁSZAY, 1846. 244–247.; OCHOA BRUN, 1999. 170–172.

¹⁰ Antonio de Mendoza (?–1552) a híres költő, Santillana márki unokája, Tendilla gróf fia. Testvérei: Bernardino de Mendoza, és Diego Hurtado de Mendoza (Mondéjar márkija). Az utóbbi híres diplomata és író volt. Antonio az 1532-ben, Bécs védelmére szervezett törökellenes hadjáratra elkísérte V. Károlyt. 1535-től 1549-ig mexikói alkirályként az új gyarmat pacifikálásában ért el elévülhetetlen érdemeket, majd 1551-től a perui alkirályságot kormányozta Limában bekövetkezett haláláig.

¹¹ LYNCH, 1987. 63–64. idéz egy 100 000 dukátos összeget, amelyet szerinte Magyarországra szántak, de a császár az itáliai háborúkra használt fel. Salinas követ levelezéséből egyértelműen kiderül, hogy ezekben a hónapokban a császári udvarból két összeget küldtek el Ferdinándhoz. A korábbi kifejezetten azzal a céllal, hogy a főherceg csapatokat toborozzon a birodalomban, majd azokat jutassa el Itáliába, a későbbit pedig a török elleni küzdelmekre. Úgy tűnik, Lynch összekeverhette ezt a két összeget. [RODRIGUEZ VILLA, 1903. 334., 335., 338., 340., 348., 349. Salinas a levelekben ismerteti urával a pénz átutalásának útját, módját a Welser és Fugger bankházakon keresztül.] A két testvér levelezésében (BAUER, 1912. passim) is két összegről van szó. Az egyikből Frundsberg seregének toborzását és Itáliába küldését finanszírozta Ferdinánd, a másikat pedig a váratlan örökség biztosítására használta fel.

¹² BAUER, 1912. 504–508.

¹³ BAUER–LACROIX, 1937. 30–32.

¹⁴ FRAKNÓI, 1874. I. 111–117. Mendoza beszámolója a magyar diétáról V. Károlyhoz. 1527. április 7. MOL HUNGARICA A–40, fol. 319.; A rendek elutasító válasza a Habsburgok követének: FRAKNÓI, 1874. 125–130.

¹⁵ A császári adminisztráció által értesített spanyol grandok, egyházi személyek, városok felsorolását ld. KÖRPÁS, 2002. 31–34.

¹⁶ V. Károly VII. Kelemen pápához. Granada, 1526. november 26. AGS, Diversos Despachos, leg. 1554. fol. 498.

¹⁷ SANDOVAL, 1955. II. 232.

¹⁸ III. János portugál uralkodó V. Károlyhoz. Lisszabon, 1527. január 29. AGS, Estado Castilla, leg. 15. fol. 62.

lom választófejedelmek,²¹ a cseh és magyar rendek²² kaptak – dokumentálhatóan – értesítést.

A spanyol és az európai politikai elithez címzett levelek túlnyomó része november 26-ra datálódott. Szerkezetük azonos volt: Ferdinánd korábban bemutatót, szeptember 22-én kelt levelére épültek, és az Európában ismert túlzó topozsokat alkalmazták: Isten a kereszténység bűnei miatt engedte, hogy a török szultán 200 000 fős seregével Mohácsnál megsemmisítse a magyarokat, és uralkodójukat megölje. Ezt követően a pogányok bevonultak Budára, kegyetlenkedtek a keresztény magyarokkal, rabszolgaszíjra fűzték őket, és az országot elpusztították. A szomszédos Ausztriában is hasonló tetteket hajtottak végre, ahol Ferdinánd infáns uralkodik. Károly mint Krisztus világi helytartója, akire az Isten a keresztény egyetemesség irányítását bízta, kötelességének tekinti, hogy testvérét, Ferdinándot megsegítse, és a törököket Magyarországról kiűzze, „szektájukat” megsemmisítse. Ezért elrendeli, hogy körmeneteket, imádságokat, könyörgéseket tartsanak, illetve felszólította a címzetteket, hogy járuljanak hozzá a törökellenes keresztes hadjáratához, hogy a *hostis naturalis* ne csak Magyarországról űzzék ki, hanem a Szentföldet is visszafoglalják. A császár a levelek tanúsága szerint személyesen állt volna e hadjárat élére.²³

A spanyol rendek tagjai válaszaikban hosszú sorokat szenteltek V. Károly személyéhez fűzött reményüknek, miszerint Isten azzal bízta meg a császárt, hogy a keresztény hit legfőbb védelmezőjeként az oszmánokat kiűzze, és a Szentföldet visszafoglalja, majd a világot a saját igazságos kormányzata alatt egyesítse. Ugyanakkor kitértek a körmenetek, a könyörgések, az imádságok megtartásról szóló tudósításokra és arra, hogy mekkora fájdalmat okozott a híveknek a sok keresztény magyar halála, fogságba esése.

A válaszok jelentős részében viszont a püspökök, a városi vezetők, a kormányzók vagy meg sem említettek konkrét hozzájárulást, vagy egyes esetekben (pl. Calahorra püspöke) az irányításuk alá tartozó terület szegénységére, kifosztottságára hivatkozva utasították el az adomány fizetését. Általánosan mindenki felajánlotta életét és vagyonát a császár megsegítésére, amennyiben Károly igényt tart rá a törökellenes hadjáratban, és személyesen élére áll egy ilyen vállalkozásnak.

Ennek ellenére a spanyol társadalom „adakozó kedvé” magas volt: a különböző egyházi és világi személyek kb. 50 000 dukátot ajánlottak fel a császárnak az oszmánellenes küzdelmekre és I. Ferdinánd támogatására.²⁴

¹⁹ V. Károly I. Frigyes dán uralkodóhoz. Granada, 1526. november 26. AGS, Diversos Despachos, leg. 1554. fol. 562.

²⁰ V. Károly Zsigmond lengyel uralkodóhoz. Granada, 1526. november 26. AGS, Diversos Despachos, leg. 1554. fol. 516.

²¹ V. Károly a birodalmi rendekhez. Granada, 1526. november 26. AGS, Diversos Despachos, leg. 1554. fol. 558. Kivonatolja: SANDOVAL, 1955. II. 221–225.

²² V. Károly a cseh rendekhez. Granada, 1526. november 26. AGS, Diversos Despachos, leg. 1554. fol. 515; V. Károly a magyar rendekhez. Granada, 1526. november 26. fol. 559.

²³ A levelet kivonatolta SANDOVAL, 1955. I. 189. Tartalmilag megegyezik a Simancasi Levéltárban találtakkal.

²⁴ Ld. a császári udvar levelezését a császárné főszámvevői, a kasztíliai rendek különböző egyházi és világi személyei között. AGS, Estado Castilla, leg. 14. fol. 59–108.; SANDOVAL, 1955. II. 234;

A granadai döntések fontos pontja volt a kasztíliai *cortes* sürgős és rendkívüli összehívása. A magyar történelem számára a rendi gyűlés összehívásának jelentőségét külön emeli az a tény, hogy a kasztíliai diétákat akkoriban háromévenként volt szokás megrendezni, és az utolsót 1525-ben Toledóban tartották. Bár 1527. január 25-re hívták össze, csak február 11-én nyílt meg a valladolidi Szent-Pál templomban.²⁵ Ahogy a meghívó levelekből, illetve a megnyitó uralkodói előterjesztésből is kiderült, a gyűlés célja egyértelműen a magyar események következtében kialakult helyzetre adandó válasz volt, azaz megszavazni az uralkodó számára a rendkívüli adókat, amit elméletileg a törökök elleni háborúkra szánt az udvar.²⁶ A *cortes* elnöke a főkancellár, Mercurino di Gattinara volt.

A rendek határozottan elutasították az uralkodói igényt, miszerint újabb adókat vessenek ki, vagy vezessenek be egy új, a fogyasztási termékekre kivetendő általános adót, a *sísát*. A rendek helyzetét erősítette az a tény is, hogy a legutóbbi toledói *cortes*en megszavazták az eljövendő három év rendkívüli és rendes adóját, következésképpen 1528-ig (majd Madridban tartják) az uralkodónak nem volt jogalapja újabb terheket kíróni. A gyűlésen egyértelműen kiderült, míg az uralkodót elsősorban dinasztikus érdekei motiválták Magyarország és az osztrák tartományok megvédésére, addig a kasztíliai rendek elutasították a spanyol és a dinasztikus érdekek egybemosását. Spanyolország, és azon belül Kasztília a Habsburg koronával szembeni kiszolgáltatottságát mégis jól szimbolizálja az a tény, hogy a spanyol szemszögből sokadrangúnak tekintett kelet-európai ügyek spanyol forrásból történő pénzelését még ezáltal sem sikerült megakadályozni. A rendek bátran hivatkozhattak arra, hogy amennyiben a császár személyesen száll hadba az oszmánok ellen, ők vérüket és életüket áldozzák a kereszténység közös ügyeiért, hiszen könnyen átlátható volt, hogy a császári udvar az ideológiai fordulatokon túl nem gondolta komolyan a keresztes hadjárat megszervezését. Salinas követ, Ferdinánd császár melletti szeme és füle, rávilágított egy fontos évrre, amely a rendi gyűlésen a császári vállalkozást kudarcra ítélte. Egyes rendi képviselők arról beszéltek, hogy attól tartanak: a gyűlés által megszavazandó törökellenes adót Károly az itáliai fronton a franciák és a pápa ellen használná fel.²⁷ A kasztíliai rendi gyűlés elutasító magatartása pontosan tükrözte a Habsburgok dinasztikus érdekei és a spanyol alattvalók külpolitikai prioritásai közötti eltérést.

A spanyol Államtanács 1526. évi ülése és a valladolidi rendi gyűlés nem tekinthető elszigetelt történelmi kuriózumnak. A Mohácsot követő évtizedekben a Magyar Királyság védelmében több ezer katona és sok tízezer spanyol dukát érkezett Ferdinánd udvarába, amelyet fel is használtak. A két régió közötti furcsának tűnhető kapcsolatra a választ V. Károly személyében találjuk meg. A német-római császári és egyben spanyol királyi címek arra ösztönözték az idősebb Habsburgot,

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, 1999. 360. Az egyes adományokat részletesen taglalom doktori disszertációmban. KÖRPÁS, 2002. 31–40.; ld. még KÖRPÁS, 2000.

²⁵ SANDOVAL, 1955. II. 235.

²⁶ SALAZAR Y CASTRO A–40, fol. 138–145. A királyi előterjesztés publikált változata: LAIGLESIA, 1918. I. 371–380. A *cortes* rövid leírása a XVII. század elejéről: SANDOVAL, 1955. II. 234–235., illetve MEXÍA, 1945. 456–458.

²⁷ Salinas Ferdinándhoz. Valladolid, 1527. február 10. In: RODRIGUEZ VILLA, 1903. 343.; TÖRÖK, 1930. 14. utal a *cortes* félelmére anélkül, hogy a gyűlésre különösebben kitérne. LYNCH, 1987. 63–64. is ennek a gondolatnak adott hangot.

hogy fiatalabb testvére védelmében az összes lehetséges forrást felhasználja. Bár a magyar történetírás elsősorban a Német-római Birodalomból származó erőforrásokat tárta fel, de kutatásaim alapján úgy vélem, hogy az 1526 és 1556 közötti periódusban – ugyan jóval kisebb, de egyáltalán nem elhanyagolható arányban – a Spanyol Királyság is áldozott a magyarországi törökellenes küzdelmekre. A spanyol forrásokból származó támogatások gyakran kerültek szembe a spanyol, elsősorban kasztíliai rendi akarattal, és kifejezetten dinasztikus célokat szolgáltak. Gyakori volt a vád: V. Károly a törökellenes küzdelemben a spanyol koronát ne Bécsnél védje meg. Ennek ellenére a bécsi udvarba folyamatosan érkeztek a spanyol dukátok, és a magyar végvárakban gyakori volt a spanyol katona.

A spanyol Államtanács ülése, Granada, 1526. november

Archivo General de Simancas, Secretaría de Estado, Castilla, legajo 14. fol. 7.

Lo que paresçe al consejo es lo siguiente.

[1.] Que Vuestra Magestad con la gracia de Dios deve partir de aqui lo mas presto que ser pueda por que segund la neçessidad que se ofresçe conviene que sea en breve y los lugares convenientes para yr destar son Toledo y Valladolid pero devria ser la yda a Valladolid porque en Toledo valen muy caros los mantenimientos.

[2.] Que antes de su partida enbie cartas fasciendo saber a los grandes et prelados et yglesias et çibdades del reyno la ynfeliz nueva de la muerte del rey de Vngria et perdimiento de aquel reyno et el peligro de sus hermanos et de sus tierras et de las otras provinçias de Xpianos^I que son comarcanas enbiando el traslado de las cartas del señor Ynfante.²⁸

[3.] Que los prelados et religiosos et cabildos sean amonestados et rogados para que con grand devoçion fagan sacrificios et plegarias et oraçiones et otros sufragios.

Que se escriba a los prelados y a los superiores de las ordenes para que fagan que los procuradores y confesores prediquen a los pueblos el peligro de la Xpiandad^{II} para los ynstar et comover al remedio y que para ello digan tales procuradores et personas que sean de santa vida et buen exemplo.

[4.] Que Vuestra Magestad tenga por bien de socorrer luego al señor ynfante de los cient mill ducados.

[5.] Que Vuestra Magestad desde agora para el logar que señalar mande hazer las cartas de llamamiento para dia çierto et sean convocados todos los prelados et grandes de titulo et otros cavalleros prinçipales et personas de las yglesias, catedrales et prelados de las religiones los quales se dara por una memoria y tambien se haran las cartas convocatorias para que Vuestra Alteza vea el tenor dellas.

[6.] Que sean llamados los procuradores de las çibdades et villas que tienen voz en Cortes y pareçe a algunos del consejo que deven llamar otras çibdades demas

²⁸ I. Ferdinánd magyar és cseh király, német-római császár (1526/1556–1564)

^I Cristianos

^{II} Cristiandad

et allende de las que tienen voz en Cortes pero a la mayor parte del consejo paresçio que se llamen las que tienen voz en Cortes et a las otras se faga saber.

[7.] Otrosi suplican a Vuestra Alteza tome apuntamiento con el rey de Françia et sy no fuere qual seria razon que se tome conforme al tiempo et a lo que se deve a Dios en semejante perturbacion.

Que Vuestra Magestad estuviera animando et persuadiendo al rey de Ynglaterra et al rey de Portugal et otros principes Xpianos et señorias.

[8.] Asy mesmo suplican a Vuestra Magestad con ynstancia que tenga por bien de mandar que toda la gente et aparejo de guerra que esta en Ytalia vaya lo mas brevemente que ser pudiere para el socorro de señor ynfante y ressençia de los enemigos de la Fee porque es grandissimo el daño que se sigue de tener guerra aunque sea justa et justissima contra Xpianos entrando los enemigos de la Fee y estando tan adelante porque aunque Vuestra Magestad reçiba daño al presente fara grandes efectos en serviçio de Dios et defensyon de la Fee et del antiguo patrimonio de sus pasados y sy asy no se fase no solamente se ympide el socorro del señor ynfante pero a su paresçer que se estorva el otro exercito de Xpianos que se devria de emplear contra el Turco siendo esto syn notable prejuyçio de los negoçios de Vuestra Magestad.

[9.] Otrosi suplican a Vuestra Magestad que ponga grand remedio et recabdo en la guarda de la costa del reyno de Granada para conservar lo que Vuestra Magestad tiene en Africa et que para ello se señale luego lo que es neçesario.

[10.] Paresçe asy mysimo que Vuestra Alteza deve tener por bien de ordenar los gastos de su cassa et corte et messas et vestidos della porque su exemplo desto se ordenara todo el reyno.

[11.] Ytem que se de orden como las guardas et gente de guerra sean bien pagados y les fagan syempre visytar y les ynpongan en exerçios continuos de guerra et que se de orden que no coman sobre los pueblos y proveer asy mesmo que aya de mas porque dizen que ay pocas en el reyno y tambien proveer como aya navios et cavallos en el reyno.

[12.] Cerca del otro articulo mas prencipal en que Vuestra Alteza despues que oyo el paresçer del consejo torno demandar que se diesen su paresçer en particular dizen que sobre averlo bien myrado et platicado en ello son unanimes et conformes en el paresçer primero que dieron a Vuestra Magestad.

Hely és dátum nélkül, 1526.

[Mai spanyol nyelv szerinti átírásban megjelent FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *Corpus Documental de Carlos V.* Madrid, 1966. I. 118. XXIV. levél]

A tanács véleménye az alábbi:

[1.] Császári Ófelsége²⁹ Isten segedelmével a lehető leggyorsabban hagyja el [Granadát], mert a szükség úgy kívánja, hogy minél előbb elmenjen. A [tartózkodásra] megfelelő helyek Toledo és Valladolid, viszont jobb, ha Valladolidba megy, mert Toledóban túl drága az ellátás.

[2.] Utazása előtt értesítse a grandokat, a prelátust, az egyházat és a királyság városait a magyar király halálának és királysága elvesztésének keserű híreről és testvérei [Mária és Ferdinánd], azok birtokai és a többi szomszédos keresztény fejedelemség veszélyeztetettségéről. E célból küldjék el az infáns úr [Ferdinánd] levelének másolatát.

[3.] A prelátust, a papokat és a városi tanácsokat figyelmeztessék és kérjék, hogy tartsanak nagy odaadással áldozatokat, könyörgéseket, imádságokat és egyéb buzgóságokat.

Írjanak a főpapságnak és a rendek vezetőinek, hogy járjanak el az ügyben, hogy a városi képviselők, gyóntatópapok hirdessék a népnek a kereszténység veszélyeztettségét, vegyék rá őket a segélynyújtásra. E célból a fent említett képviselők és emberek legyenek szentéletűek, és jó példával járjanak elől.

[4.] Császári Ófelsége legyen kegyes megsegíteni az infáns urat százezer dukáttal.

[5.] Császári Ófelsége rendelje el a [cortest] egybehívó levelek elkészítését, hogy egy adott napra, egy később kijelölendő helyre összehívják a papságot, a grandokat és egyéb jelentős lovagokat és egyházi személyeket, a katedrálisok, és az [egyházi] rendek főpapjait. A meghívottaknak egy emlékirat nyújtsanak át és kapják meg a [rendeket] összehívó levelet is.

[6.] A cortesben szavazattal rendelkező városok³⁰ képviselőit szintén hívják meg. Egyes tanácsosok véleménye szerint a szavazati joggal rendelkező városok mellett szükséges a többi város meghívása is. De a többség úgy látta, hogy csak azokat hívják meg, amelyek felszólalhatnak a cortesbe, a többieket csak értesítsék.

[7.] Másrészt [a tanácsosok] sürgetik, hogy Királyi Ófelsége egyezzen meg a francia uralkodóval,³¹ ha mégsem sikerül, bár mindenképpen szükségesnek találtatik, akkor az idő haladtával tegye meg, Isten akaratával megegyező módon, ahogy egy ilyen zavaros időszakban szükségesnek látszik.

Császári Ófelsége lelkesítse és biztassa az angol³² és portugál³³ királyokat és a többi keresztény uralkodót.

²⁹ A spanyol jogszokás V. Károly idején különbséget tett a királyi (*Vuestra Alteza*) és a császári / római királyi (*Majestad*) titulusok között. A forrásban az *Alteza* kifejezés alatt V. Károly kasztíliai királyi címére kell gondolnunk, míg a *Majestad* a császári megszólítást takarja. V. Károlyt követően a spanyol uralkodók – már csak a birodalom presztízse miatt is – továbbra is használták a *Majestad* megszólítást annak ellenére, hogy szigorú értelemben véve ez a cím kizárólag a keleti Habsburg császárokat illette volna meg.

³⁰ A kasztíliai rendi gyűlés szavazattal rendelkező 18 városa 1526-ban: Burgos, Salamanca, Ávila, Toro, Zamora, Cuenca, Soria, Madrid, Toledo, Sevilla, Córdoba, Murcia, Guadalajara, Granada, Jaén, Valladolid, León, Segovia. 1626-tól 20-ra emelkedett a számuk.

³¹ I. Ferenc francia király (1515–1547)

³² VIII. Henrik angol király (1491–1547)

³³ III. János portugál király (1521–1557)

[8.] Hasonló módon kérvényezzék Császári Őfelségénél, hogy legyen kegyes elrendelni, hogy az Itáliában állomásozó katonaság és fegyverzet a lehető leggyorsabban menjen az infáns úr megsegítésére és a hit ellensége elleni védelemre. Mert hatalmas az a kár, ami a keresztények elleni háború folytatásából származik, legyen az jogos és a legjogosabb, miközben a hit ellenségei betörnek, és már annyira előrehaladtak. És bár Császári Őfelsége lehetséges, hogy kárt szenved most, mégis nagy szolgálatot tesz ezáltal Istennek és a hit, illetve ősei régi birtokai védelmében. Ellenben, ha ezeket nem teszi meg, nemcsak megakadályozza az infáns úr megsegítését, hanem véleményük szerint megsemmisülhet az a keresztény erő is, amelyet a Török³⁴ ellen kellene használni. Mindezt Császári Őfelsége tettei iránti elfogultság nélkül mondják.

[9.] Mások kérik Császári Őfelségét, hogy nagy figyelemmel és óvatossággal rendelkezzen a Granadai Királyság partjainak védelméről és védje meg mindazt, amivel Császári Őfelsége Afrikában rendelkezik. Később kijelölik, hogy ehhez mi szükséges.

[10.] Tanácsolják, hogy Királyi Őfelsége legyen kegyes rendezni a házának, az udvarának, az asztalainak, és a ruháinak költségét, mert az ő példája elől jár az egész királyságban.

[11.] Szintén tanácsolják, hogy a katonák, a védők legyenek jól megfizetve és rendszeresen felügyeljék őket. Tartsanak nekik folyamatos hadgyakorlatokat és parancsolják meg, hogy ne sanyargassák a falvakat. Tegyenek arról is, hogy megfelelő mennyiség legyen belőlük, mert sokan mondják, hogy kevés található a királyságban. Úgyszintén legyen megfelelő mennyiségű [hadi]hajó és lovas a királyságban.

[12.] Ami a legfontosabb tárgyat illeti, miután Királyi Őfelsége meghallgatta a tanács véleményét és megparancsolta, hogy nyújtsák be egyéni véleményüket is, a tanácsosok azt válaszolják, hogy miután alaposan átnézték és megtárgyalták, nyilvánítják, hogy az elsőként benyújtott véleményüket egyetértésben és összhangban adták át.

Hely és dátum nélkül, 1526.

³⁴ I. Szulejmán oszmán szultán (1520–1566)

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

AGS Archivo General de Simancas,
Diversos Despachos AGS, Secretaría de Estado, Diversos Despachos
Estado Castilla AGS, Secretaría de Estado Serie 1. Corona de Castilla
Patronato Real AGS, Patronato Real

MOL Magyar Országos Levéltár
Hungarica Hungarica, Colección Salazar y Castro, Filmtár 29 972

COLECCIÓN SALAZAR Y CASTRO
Real Academia de Historia, Colección Salazar y Castro

2. Kiadott források

BAUER

1912 BAUER, Wilhelm: *Die Korrespondenz Ferdinands I. Familienkorrespondenz bis 1526*. Bécs, 1912. (*Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs* 11.)

BAUER–LACROIX

1937 BAUER, Wilhelm–LACROIX, Robert: *Die Korrespondenz Ferdinands I. Familienkorrespondenz 1527 und 1528*. Bécs, 1937. (*Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs* 30.)

FRAKNÓI

1874 FRAKNÓI Vilmos (szerk.): *Monumenta Hungariae Historica, Országgyűlési emlékek*. I. Budapest, 1874.

GÉVAY

1838 GÉVAY Antal: *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jabrenhundert*. I. Band. Bécs, 1838.

HATVANY

1858 HATVANY-HORVÁTH Mihály: *A Magyar Történelmi Okmánytár a Brüsszeli Országos Levéltárból és a Burgundi Levéltárból*. I–II. In: *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*. I–II. Pest, 1858.

MEXÍA

1945 MEXÍA, Pero: *Historia del emperador Carlos V*. Madrid, 1945.

RODRIGUEZ VILLA

1903 RODRIGUEZ VILLA, Antonio: *El emperador Carlos V y su corte según las cartas de don Martín Salinas, embajador del infante don Fernando (1522–1539)*. Madrid, 1903.

SANDOVAL

1955 SANDOVAL, Prudencio de: *Historia de la vida de los hechos del emperador Carlos V*. I–II. Pamplona, [1634] 1955. (*Biblioteca de Autores Españoles* 80–82.)

3. Szakirodalom

- ACSÁDY
1897 ACSÁDY Ignác: *Magyarország három részre szakadásának története 1526–1608.* In: *A magyar nemzet története.* Szerk. SZILÁGYI Sándor. V. kötet Budapest, 1897.
- BARRIOS
1984 BARRIOS, Feliciano: *El consejo de Estado, de la Monarquía Española (1521–1812).* Madrid, 1984.
- BARTA
1977 BARTA Gábor: *Illúziók esztendeje. (Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez.)* In: *Történelmi Szemle* 20 (1977) 1. sz. 1–30.
- BRAUDEL
1996 BRAUDEL, Fernand: *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában.* I–III. Budapest, 1996.
- CADENAS Y VICENT
1992 CADENAS Y VICENT, Vicente: *Diario del Emperador. Itinerarios, permanencias, despachos, sucesos y efemérides relevantes de su vida.* Madrid, 1992.
- ESCUDERO
1976 ESCUDERO, José Antonio: *Los secretarios de Estado, y del Despacho (1474–1724).* I–IV. Madrid, 1976.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ
1999 FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel: *Carlos V, el Cesar y el Hombre.* Madrid, 1999.
- GIRÓ-SZÁSZ
1999 GIRÓ-SZÁSZ András: *A hír és információ útja a Mohács utáni Magyarországról V. Károly udvarába. 1526–1532 között.* In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben.* Szerk. PETERCSÁK Tivadar. 1999. 243–254. (*Studia Agriensia* 20.)
- HABSBURG
1994 HABSBURG Ottó: *V. Károly. Egy európai császár.* Budapest, 1994.
- JÁSZAY
1846 JÁSZAY Pál: *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után.* Pest, 1846.
- KORPÁS
2000 KORPÁS Zoltán: *La frontera oriental de la Universitas Christiana entre 1526–1532. La política húngara y antiturca de Carlos V.* In: *Carlos V. Europeísmo y Universalidad.* El Congreso Internacional de Granada, 1–5 de mayo, 2000. Szerk. CASTELLANO Y CASTELLANO, Juan Luís–SÁNCHEZ-MONTES, Francisco. III. Granada, 2000. 321–337.
- 2002 KORPÁS Zoltán: *A spanyol Habsburg államszervezet szerepe V. Károly magyarországi és törökellenes politikájában 1526–1538.* Doktori disszertáció, ELTE–BTK, Budapest, 2002. (kézirat)

LAIGLESIA

- 1918 LAIGLESIA, Francisco de: *Estudios Históricos (1515–1555)*. I–II. Madrid, 1918.

LYNCH

- 1987 LYNCH, John: *España bajo los Austrias. I. Imperio y Absolutismo (1516–1598)*. Barcelona, 1987.

MONTÁNEZ MATILLA

- 1953 MONTÁNEZ MATILLA, María: *El correo en la España de los Austrias*. Madrid, 1953.

OCHOA BRUN

- 1999 OCHOA BRUN, Miguel Ángel: *Historia de la diplomacia española*. 5. vol. *La diplomacia de Carlos V*. Madrid, 1999. (*Biblioteca diplomática española*)

TÖRÖK

- 1930 TÖRÖK Pál: *I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai 1527–1547*. In: *Értekezések a történeti tudományok köréből*. XXIV. kötet, 12. szám. Budapest, 1930.